

Hrvatski jezik u Mađarskoj²

Tko su Hrvati u Mađarskoj?

Hrvati izvan Hrvatske dijele se u tri skupine – hrvatsko iseljeništvo, Hrvati u Bosni i Hercegovini te hrvatska manjina u inozemstvu, a Hrvati u Mađarskoj pripadnici su hrvatske manjine u inozemstvu. Jedan dio Hrvata u Mađarskoj živi od dolaska Hrvata, „od stoljeća sedmoga”, a veći je dio došao na područje današnje Mađarske u više migracijskih valova od 15. do 18. stoljeća. Hrvati u Mađarskoj sjeverni su rub hrvatskoga jezičnog i kulturnog prostora koji je odsječen od matičnoga naroda raspadom Austro-Ugarske Monarhije. Spomenu li se prosječnomu Hrvatu Ivan Vitez ili Matija Petar Katančić, neće o njima razmišljati kao o Hrvatima u Mađarskoj, nego kao o Hrvatima. Ipak, i Vitez i Katančić veći dio života proveli su na području današnje

.....

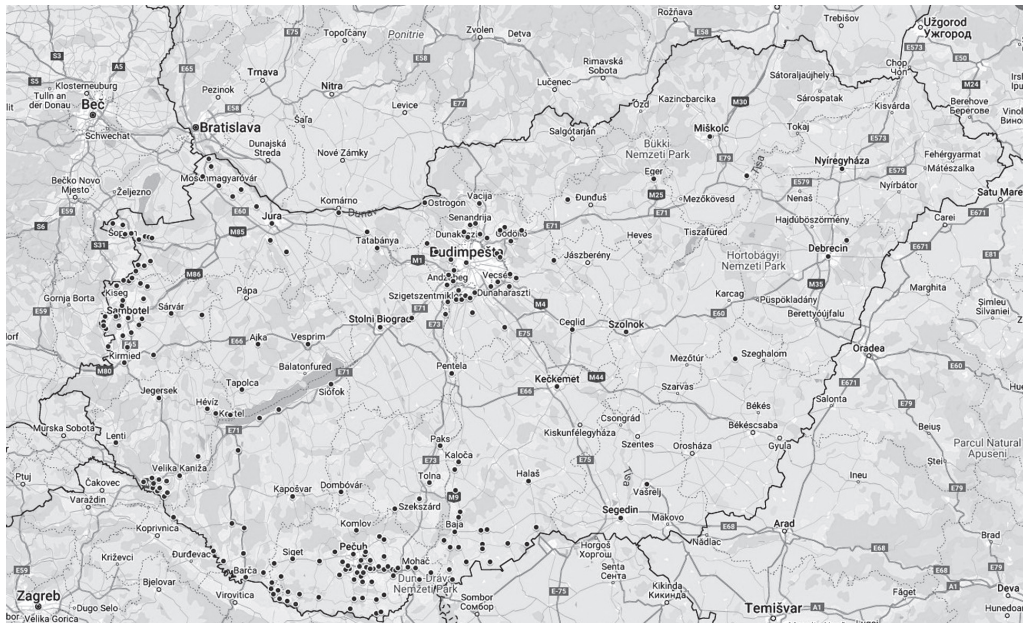
U Mađarskoj su Hrvati danas jedna od 13 zakonom priznatih nacionalnih manjina te osim njih manjinski status imaju Armenci, Bugari, Grci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusini, Slovaci, Slovenci, Srbi i Ukrajinci. Prema posljednjemu popisu stanovništva (iz 2022. godine) u Mađarskoj žive 21 824 Hrvata, a 8232 osobe izjavile su da im je materinski jezik hrvatski.

.....

Mađarske, čak su i pokopani u Mađarskoj jer su živjeli u doba kad su Hrvati i Mađari živjeli u zajedničkoj državi. Dakle, Hrvati u Mađarskoj Hrvati su koji su ostali na području Mađarske nakon što je Trianonski mirovni ugovor stupio na snagu 20-ih godina prošloga stoljeća. U Mađarskoj su Hrvati danas jedna od 13 zakonom priznatih nacionalnih manjina te osim njih manjinski status imaju Armenci, Bugari, Grci, Nijemci, Poljaci, Romi, Rumunji, Rusini, Slovaci, Slovenci, Srbi i Ukrajinci. Prema posljednjemu popisu stanovništva (iz 2022. godine) u Mađarskoj žive 21 824 Hrvata, a 8232 osobe izjavile su da im je materinski jezik hrvatski.

* Vjekoslav Blazsetin asistent je u Institutu za istraživanje migracija.

² Ovaj je rad napisan u okviru projekta *Mapiranje hrvatske nacionalne manjine u europskim državama – Hrvati u Mađarskoj i Crnoj Gori* (MAHRNAM-MICG), koji financira Europska unija – NextGenerationEU (voditeljica projekta Vanda Babić Galić). Za iznesene stavove i mišljenja odgovoran je samo autor te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

1. slika: Mjesta u kojima žive Hrvati u Mađarskoj koji su se 2022. izjasnili da im je hrvatski materinski jezik

Zemljopisni položaj i subetnički identiteti

Budući da su se Hrvati u Mađarsku doseljavali u više valova iz različitih područja današnje Hrvatske i Bosne i Hercegovine, oni ne čine homogenu cjelinu. Njihova se heterogenost vidi u zemljopisnoj raštrkanosti, narodnim običajima i jeziku – govore svim trima hrvatskim narječjima. Prema tim razlikama Hrvate u Mađarskoj danas čini sedam hrvatskih subetničkih zajednica: gradišćanski Hrvati, pomurski Hrvati, podravski Hrvati, Šokci, Bošnjaci, Bunjevci i Raci. Subetnički hrvatski identiteti iznimno su važni za Hrvate u Mađarskoj te se vrlo često pojedinac identificira kao pripadnik subetničke zajednice. U zajednici se najčešće zna tko kojoj subetničkoj hrvatskoj zajednici pripada, a dobra su potvrda za to i dva bečarca zabilježena u Santovu (Hercegszántó): *Šokica sam govor mi izdaje. / Po govoru svaki me poznaje i Šokac ljubi kadgod se probudi / A Bunjevac samo kad je svetac.*

.....
Hrvate u Mađarskoj danas čini sedam hrvatskih subetničkih zajednica: gradišćanski Hrvati, pomurski Hrvati, podravski Hrvati, Šokci, Bošnjaci, Bunjevci i Raci.
.....

2. slika: Podravske Hrvatice iz Starina (1923.), Šokci iz Mohača za poklade (oko 1920.), Bošnjaci iz Salante (1928.), pomurske Hrvatice iz Fičehaza (1933.) (fotografije Etnografskoga muzeja u Budimpešti (Néprajzi Múzeum))

Hrvati u Mađarskoj čine sjeverni rub hrvatskoga jezičnog i kulturnog prostora, a s tim se može povezati i činjenica da žive uz granična područja. Na sjeverozapadu Mađarske, uz granicu s Austrijom, žive **gradišćanski Hrvati** u selima u okolici Šoprona (Sopron), Kisega (Kőszeg) i Sambotela (Szombathely). Najbrojnija su gradišćanskohrvatska naselja u Mađarskoj Koljnof (Kópháza), Petrovo Selo (Szentpéterfa), Sambotel, Bizonja (Bezenye), Hrvatski Židan (Horvátzsídány), Šopron i Narda.

Uz Muru i hrvatsko-mađarsku granicu u selima u okolici Velike Kaniže (Nagykanizsa) žive **pomurski Hrvati**. U najvećemu broju žive u Serdahelu (Tótszerdahely), Velikoj Kaniži, Keresturu (Murakeresztúr), Sumartonu (Tótszentmárton), Mlinarcima (Molnári), Pustari (Semjénháza) i Fičehazu (Fityeház).

U blizini hrvatsko-mađarske granice uz rijeku Dravu žive **podravski Hrvati** u trokutu koji zatvaraju Barča (Barcs), Siget (Szigetvár) i Šeljina (Sellye). Njihova su najbrojnija naselja Martinci (Felsőszentmárton), Barča, Šeljina, Novo Selo (Tótújfalu), Starin (Drávasztára), Lukovišće (Lakócsa) i Siget. Mnogo podravskih Hrvata danas živi i u Pečuhu, najvećemu gradu u blizini njihovih sela.

Bošnjaci ili bošnjački Hrvati žive u selima u okolini Pečuha (Pécs). Najviše ih je u Salanti (Szalánta), Mišljenju (Kozármisleny), Kuginju (Kökény), Udvaru (Pécsudvard) i Poganu (Pogány) te također mnogo bošnjačkih Hrvata živi u Pečuhu.

Šokce u Mađarskoj možemo podijeliti na tri podskupine: seoski Šokci, gradski Šokci i podravski Šokci. U Mađarskoj se gotovo sva šokačka naselja nalaze na desnoj obali Dunava, samo je Santovo (Hercegszántó) šokačko selo u Mađarskoj koje se nalazi u Bačkoj, tj. na lijevoj obali Dunava. Najveća su šokačka naselja Mohač (Mohács), Santovo, Vršenda (Versend), Kašad (Kásád), Surdukinj (Szederkény), Katolj (Kátoly) i Kozar (Nagykozár). Budući da je mnogo šokačkih sela u blizini Pečuha, i velik broj Šokaca živi u Pečuhu.

Bunjevci u Mađarskoj žive u Bajscome trokutu, tj. na području koje se proteže uz srpsko-mađarsku granicu. Bunjevci su došli u Bačku, koja je danas podijeljena državnom granicom Mađarske i Srbije, u 17. stoljeću pod vodstvom franjevac. Najveća su bunjevačka naselja u Mađarskoj Baja, Gara, Aljmaš (Bácsalmás), Kačmar (Katymár), Čavolj (Csávoly), Bikić (Bácsbokod), Gornji Sentivan (Felsőszentiván) i Čikerija (Csikéria).

Raci su najmanja subetnička hrvatska zajednica u Mađarskoj. Žive uz Dunav između Budimpešte i Baje, a njihova su najveća naselja Dušnok (Dusnok) i Bačin (Bátya).

Jezik Hrvata u Mađarskoj

Već je spomenuto da Hrvati u Mađarskoj govore svim trima narječjima hrvatskoga jezika. Gradišćanski Hrvati govore svim trima narječjima, ali govor većine gradišćanskohrvatskih naselja svrstava se u čakavsko narječje. Pomurski Hrvati govore kajkavskim narječjem i prirodni su kontinuitet međimurskoga dijalekta kajkavskoga narječja na Mađarskoj obali Mure. Podravski Hrvati nalaze se na nekadašnjoj granici kajkavskoga i štokavskoga narječja i zato se govori jednih naselja svrstavaju u kajkavsko narječje, a drugih u štokavsko narječje. Govori Bošnjaka, Šokaca, Bunjevaca i Raca spadaju u štokavsko narječje i imaju različite odraze jata.

S obzirom na sve manji broj Hrvata u Mađarskoj i jaku asimilaciju važno je istaknuti i da je za govor svih Hrvata u Mađarskoj važan utjecaj mađarskoga kao većinskoga jezika. Odnos hrvatskoga kao slavenskoga i mađarskoga kao ugrofinskoga jezika, dakle dvaju tipološki i genetski nesrodnih jezika, u govoru

.....
Hrvati u Mađarskoj govore svim trima narječjima hrvatskoga jezika. Gradišćanski Hrvati govore svim trima narječjima, ali govor većine gradišćanskohrvatskih naselja svrstava se u čakavsko narječje. Pomurski Hrvati govore kajkavskim narječjem i prirodni su kontinuitet međimurskoga dijalekta kajkavskoga narječja na Mađarskoj obali Mure. Podravski Hrvati nalaze se na nekadašnjoj granici kajkavskoga i štokavskoga narječja i zato se govori jednih naselja svrstavaju u kajkavsko narječje, a drugih u štokavsko narječje.
.....

.....
 Prema popisu stanovništva iz 2011. godine 26 774 mađarska državljanina izjasnila su se kao pripadnici hrvatske manjine, a hrvatski je kao materinski jezik navelo 13 716 osoba.

jedninu za više izvanjezičnih referenata (tzv. *numerus apsolutus*) i u mađarskome je uobičajeno reći da tko *pere zub* (*fogat mos*), što je u hrvatskome neobična konstrukcija. Kad se u hrvatskome kaže da dolaze Tomijevi, najčešće se misli na Tomijeve roditelje, no u mađarskome postoji asocijativna množina u kojoj je osoba koja služi kao referent također uključena u skupinu. Točnije, u mađarskome *Tomijevi* (*Tomiek*) uključuju i Tomija, pa Hrvatima u Mađarskoj nije neobično reći da dolaze *mamini* ('mama i tata') ili *Marinovi* ('Marin i njegova djevojka'). Primjeri su jezičnoga utjecaja brojni, a može se istaknuti primjerice doslovno prevođenje prijedložno-padežnih izraza (npr. *bojati se od koga* umjesto *bojati se koga*, *glasati na koga* na izborima umjesto *glasati za koga* na izborima, *svirati na instrumentu* umjesto *svirati instrument*), negiranje objekta umjesto predikata (*Ne to sam rekao.*), udvajanje veznika u zavisnosloženim rečenicama (*Ne znam da gdje je.*) i sl.

.....
 Kad se u hrvatskome kaže da dolaze Tomijevi, najčešće se misli na Tomijeve roditelje, no u mađarskome postoji asocijativna množina u kojoj je osoba koja služi kao referent također uključena u skupinu. Točnije, u mađarskome *Tomijevi* (*Tomiek*) uključuju i Tomija, pa Hrvatima u Mađarskoj nije neobično reći da dolaze *mamini* ('mama i tata') ili *Marinovi* ('Marin i njegova djevojka').

Hrvata u Mađarskoj očituje se u određenim specifičnostima. Tako se primjerice zbog utjecaja mađarskoga *é* i *đ* nerijetko izgovaraju kao *ty* i *gy*, a *lj* nesliveno kao *l + j* ili kao *j*. U mađarskome jeziku nema gramatičkoga roda, što ostavlja traga na hrvatskome, pa tako imenice *i*-sklonidbe nerijetko dolaze uz zamjenice i pridjeve muškoga roda (npr. *lip obitelj*) ili predikat u muškome rodu (npr. *Ušao mi je sol u oči.*). Nadalje, mađarski jezik kao ugrofinski jezik nerijetko upotrebljava

Dakle, iako u Mađarskoj postoje sva tri narječja, s obzirom na utjecaj mađarskoga, manji broj govornika i sve veću asimilaciju, ulogu prijenosa materinskoga jezika (koju je nekad imala isključivo obitelj i mjesna zajednica) sve više preuzimaju odgojno-obrazovne ustanove u kojima se poučava hrvatski jezik.

Odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku u Mađarskoj

Odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku ključ su očuvanja hrvatskoga manjinskog identiteta – jezika, kulture i običaja. Hrvati u Mađarskoj imaju svoj odgojno-obrazovni sustav u sklopu mađarskoga obrazovanja. Postoje vrtići, osnovne škole i srednje škole u kojima se njeguje hrvatska riječ. U selima i gradovima u kojima ili blizu kojih živi veći broj Hrvata postoji nastava na hrvatskome jeziku. Nastava hrvatskoga jezika provodi se

prema *Kurikulu hrvatskoga jezika i književnosti* te *Kurikulu hrvatskoga narodopisa*, koji su nastali u Mađarskoj. Hrvatski narodopis nastavni je predmet u okviru kojega se njeguje povijest i kultura matične domovine, Hrvatske, te književnost, jezik, povijest i kultura Hrvata u Mađarskoj. Hrvatski se jezik u Mađarskoj predaje prema dvama programima. S jedne su strane škole u kojima se hrvatski jezik predaje kao jedan od predmeta (*nyelvvoktató, kiegészítő oktatás*). U tim se školama hrvatski jezik uči svaki dan kao obavezan predmet te uz taj predmet učenici jedanput tjedno imaju i predmet Hrvatski narodopis, a sve ostale predmete slušaju na mađarskome. Hrvatski se jezik u tim školama predaje slično stranim jezicima uz dodatni sadržaj koji je povezan s Hrvatima u Mađarskoj. Program je blizak manjinskomu odgojno-obrazovnom programu u Hrvatskoj (model C). S druge su strane škole u kojima se provodi program dvojezične nastave hrvatskoga jezika (*kéttannyelvű, kétnyelvű*). U tim se školama hrvatski jezik predaje slično kao u Hrvatskoj. Učenici također imaju predmet Hrvatski narodopis te se mađarska povijest i mađarski zemljopis predaju na hrvatskome jeziku, tj. prema mađarskim udžbenicima koji su prevedeni na hrvatski jezik. Program je blizak manjinskomu odgojno-obrazovnom programu u Hrvatskoj koji se naziva *model A*. Hrvati u Mađarskoj imaju dvije dvojezične gimnazije, jednu u Budimpešti i jednu u Pečuhu. Učenici gimnazija nakon završetka srednjoškolskoga obrazovanja mogu dobiti dvojezičnu, hrvatsko-mađarsku maturalsnu svjedodžbu. Preduvjet je za dvojezičnu maturu to da učenik položi najmanje tri predmeta na hrvatskome jeziku. U Mađarskoj djeluje 26 škola u kojima se hrvatski jezik predaje u sklopu programa predmetne nastave hrvatskoga jezika te devet škola u kojima se hrvatski jezik predaje prema programu dvojezične nastave hrvatskoga jezika.

3. slika: Mjesta u kojima su škole u kojima se hrvatski jezik predaje u sklopu predmetne nastave (svjetlije) ili prema programu dvojezične nastave (tamnije točke)

U Mađarskoj postoji i visoko obrazovanje na hrvatskome jeziku. U Budimpešti i Sambotelu provodi se studij hrvatskoga jezika i književnosti u sklopu Katedre za slavistiku Instituta za baltoslavensku filologiju Sveučilišta Loránda Eötvösa. Studij hrvatskoga jezika i književnosti održava se i na Katedri za hrvatski jezik i književnost Instituta za slavistiku Sveučilišta u Pečuhu. Osim studija kroatistike u Mađarskoj postoji i studij za manjinske odgojitelje i učitelje na Visokoj školi Józsefa Eötvösa u Baji. Sveučilišni studiji hrvatskoga jezika i studij za manjinske odgojitelje i učitelje vrlo su važni jer se u sklopu njih obrazuju odgojitelji, učitelji i nastavnici koji rade u hrvatskim vrtićima, osnovnim i srednjim školama u Mađarskoj. U okviru zajednice djeluje i Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, a studenti koji su pripadnici hrvatske manjine u Budimpešti i Pečuhu imaju i mogućnost boravka u studentskome domu Collegium Croaticum, koji nudi dodatni nastavni program hrvatskoga jezika i kulture.

Hrvati u Mađarskoj danas

Uz subetničke zajednice, položaj i školstvo u vezi s Hrvatima u Mađarskoj treba istaknuti da su vrlo svjesni svojega identiteta te da se često okupljaju i njeguju tradiciju. Stoga su česte tzv. plesalice (zabave na kojima se uz hrvatsku glazbu plešu hrvatski plesovi), hodočašća, izleti u Hrvatsku, plesni i jezični kampovi za djecu (i u Hrvatskoj i u Mađarskoj), natjecanja u kazivanju poezije i proze na hrvatskome jeziku, posjeti školama u Hrvatskoj... U svojoj zajednici imaju i svećenike koji drže misne i druge obrede na hrvatskome jeziku, a česti su i posjeti svećenika iz Hrvatske. Hrvati u Mađarskoj imaju i svoje kazalište (Hrvatsko kazalište u Pečuhu), izdavačku kuću Croatica (croatica.hu), klubove, zbirke, pedagoški i metodički centar te kulturne i sportske centre. Na hrvatskome se jeziku mogu informirati u svojim medijima: uz tjednik *Hrvatski glasnik* (koji izlazi još od 1991. godine), godišnjak *Hrvatski kalendar*, brojna izdanja na hrvatskome jeziku, Radio Croatica (radio.croatia.hu), Croatica TV (tv.croatia.hu). Također, imaju svoju emisiju u sklopu Mađarskoga radija i *Hrvatsku kroniku*, manjinsku emisiju na programu Mađarske televizije koja se emitira jednom tjedno.

Na koncu valja istaknuti da hrvatski jezik i danas ponosno živi u Mađarskoj, gdje ga je u obitelji, vrtiću, osnovnoj i zatim srednjoj školi naučio i autor ovoga članka.